

УДК 159.9

ОЛЕНА ГОЛОВІНА

golovinaelena1963@mail.ru

м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ДУХОВНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено характеристику екзистенційного компоненту духовного інтелекту особистості. Доведено зв'язок екзистенційного компоненту духовного інтелекту студентів з показниками самоактуалізації, смисложиттєвих орієнтацій, екзистенційних ресурсів і здатностей. Охарактеризовано психологічний зміст екзистенційного компоненту духовного інтелекту як здатності до осмисленого переживання буття, розуміння свого місця у житті, готовності чинити свободний вибір, наділяти кожний день свого життя смислом, у критичних ситуаціях знаходити нові смисли існування, адаптувати їх з метою вирішення екзистенціальних проблем.

Ключові слова: духовний інтелекту, екзистенційний компонент духовного інтелекту, самоактуалізація, смисложиттєві орієнтації, екзистенційні ресурси.

Проблема духовності має особливе значення для українського суспільства, оскільки без оновлення ціннісно-сміслових основ особистості та суспільства неможливі економічні та соціально-політичні перетворення. Вимоги сучасного суспільства ставлять завдання докорінного реформування системи освіти, зміцнення її соціальної функції, реформування системи знань у формуванні нового світогляду сучасного покоління. Актуальність даної теми викликана, на наш погляд, по-перше, розумінням того, що економічне процвітання і технічний прогрес країни неможливі без розвитку духовних сил людини, по-друге, появою нової антропологічної парадигми, що намагається знайти місце духовності та людяності в контексті вже існуючого знання про психологічну суть людини та її розвиток, і по-третє, необхідністю подолання фрагментарності знань по проблемах духовності.

Перегляд проблеми духовності в умовах стратегічної переорієнтації має глибоке історичне підґрунтя. Питаннями вивчення саме духовних цінностей свого часу були зайняті багато зарубіжних філософів та психологів (І. Кант, Г. Гегель, М. Гайдеггер, С. К'єркегор, Г. Лейбніц, В. С. Солов'йов, Л. М. Толстой, С. Л. Франк, А. Швейцер, К. Ясперс, Г. О. Балл, Ган де Віт, С. Гроф, Д. Елкінз, Дж. Коннорс, А. Маслоу, Р. Мей, Д. Портер, А. Пріллетенскі, Г. Райх, К. Роджерс, Ж. П. Сартр, В. Франкл, Е. Фромм, Г. Олпорт, М. Мюррей, Д. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Еммонс, Л. Бінсвангер,

В. Франкл, І. Ялом, Р. Мей, С. Гроф та ін.). На пострадянському просторі особливо помітними стали роботи В. І. Абрамова, Ш. О. Амонашвілі, І. Д. Бежа, Б. С. Братуся, Л. П. Буєвої, В. П. Зінченка, Ф. Е. Василюка, О. І. Зеліченка, І. М. Ільїчевої, М. С. Кагана, С. Б. Кримського, Р. Л. Лівшиця, Д. О. Леонтьєва, С. Д. Максименко, М. К. Мамардашвілі, М. В. Савчина, В. І. Стрелкова, Т. О. Флоренської, В. Д. Шадрикова, В. М. Ямницького, Т. С. Яценко та ін.

Мета дослідження – визначити особливості екзистенційного компоненту духовного інтелекту особистості студентів.

Вибірку досліджуваних склали 48 студентів 3 курсу факультету психології та соціології ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Для вивчення екзистенційних особливостей духовного інтелекту особистості студентів нами були використані наступні методи:

1. Шкала екзистенцій А. Лангле – К. Орглера [4], яка визначає міру розвитку здатності до самодистанціювання, самотрансценденції, свободи та відповідальності.

2. Опитувальник смисложиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва [3].

3. Диференційний тест рефлексивності Д. О. Леонтьєва, Є. М. Осіна, спрямований на вивчення системної рефлексії, квазірефлексії та інтроспекції [2].

4. Методика діагностики екзистенційних ресурсів особистості (І. В. Бринза и О. Ю. Рязанцева), спрямований на визначення міри

розвитку ресурсу свободи, смислу, милосердя, прийняття та віри [5].

5. Методика діагностики самоактуалізації особистості (адаптація Н. Ф. Каліної) [6].

6. Авторська методика діагностики духовного інтелекту особистості.

У наших попередніх дослідженнях духовний інтелект визначався як ментальний дієвий інструмент, що сформувався в результаті розвитку духовних здібностей особистості [1]. При розгляді духовного інтелекту як адаптивної форми підвищення якості життя ми керувались наступними параметрами його функціонування, що по суті є його компонентами: екзистенціальний, моральний, та трансцендентний. Виділені аспекти духовного інтелекту, пов'язані з відповідними духовними здібностями, свідчать про складність феномену «духовність» і необхідність застосування інтеграційного, холістичного підходу для вивчення духовності у рамках психологічної науки.

На рис. 1 показано структуру духовного інтелекту та особистісні характеристики, які відповідають його складовим. У даній роботі ми зупинились на описі першої складової - екзистенційної.

З рис. 2 видно, що показники смисложиттєвих орієнтацій позитивно пов'язані з показниками самоактуалізації. Так, цілі життя мають позитивний зв'язок з показниками орієнтації у часі ($0,55, p < 0,0001$), цінностей ($0,32, p < 0,05$), креативності ($0,37, p < 0,01$), автономності ($0,58, p < 0,0001$), саморозуміння ($0,62, p < 0,0001$), автосимпатії ($0,54,$

$p < 0,0001$), контактності ($0,47, p < 0,001$). Отже, осмисленість життя, його спрямованість на майбутню перспективу, здатність до цілепокладання у житті властиві студентам з вищими показниками само актуалізації, зокрема орієнтованих у часі, здатних сприймати час континуально – у нерозривній єдності минулого, теперішнього і майбутнього, тих студентів, що цінують життя, є самостійними, розуміють себе та свої потреби, мають високу самоповагу, творчі та комунікабельні.

Показники процесу життя позитивно пов'язані з показниками орієнтації у часі ($0,53, p < 0,0001$), цінностей ($0,43, p < 0,01$), креативності ($0,50, p < 0,001$), автономності ($0,48, p < 0,001$), саморозуміння ($0,44, p < 0,01$), ауто-симпатії ($0,40, p < 0,01$). Здатність знаходити смисл у повсякденному житті, прагнення переживати кожен день осмислено властиві студентам з високими показниками самоактуалізації.

Показники результатів життя позитивно пов'язані з показниками орієнтації у часі ($0,37, p < 0,01$), автономності ($0,48, p < 0,001$), саморозуміння ($0,64, p < 0,0001$), ауто-симпатії ($0,43, p < 0,01$), контактності ($0,46, p < 0,001$). Переконаність у продуктивному житті, задоволення його результатами властиві самоактуалізованим студентам.

Показники локусу контролю-Я позитивно пов'язані з показниками орієнтації у часі ($0,59, p < 0,0001$), автономності ($0,32, p < 0,05$), саморозуміння ($0,53, p < 0,0001$), ауто-симпатії ($0,39, p < 0,01$), контактності ($0,34$). Студенти-

Рис. 1. Концептуальна модель духовного інтелекту особистості

інтерналі, які несуть відповідальність за себе та власні вчинки, у більшій мірі самоактуалізовані, ніж студенти із зовнішнім локусом контролю.

Існують зв'язки між показниками локусу контролю-життя та показниками орієнтації у часі (0,55, $p < 0,0001$), креативності (0,39, $p < 0,01$), автономності (0,50, $p < 0,001$), спонтанності (0,34, $p < 0,05$), саморозуміння (0,49, $p < 0,001$), аутосимпатії (0,46, $p < 0,001$), контактності (0,53, $p < 0,0001$), гнучкості (0,37, $p < 0,01$). Відповідальність за власне життя, переконаність у здатності контролювати його події властиві самоактуалізованим студентам.

Встановлено зв'язки між показниками системної рефлексії та орієнтації у часі (0,34,

$p < 0,05$), а також між показниками інтроспекції і квазірефлексії з показниками автономності (-0,53 та -0,58, $p < 0,0001$ відповідно), спонтанності (-0,33 та -0,34, $p < 0,05$), саморозуміння (-0,37, $p < 0,01$ та -0,35), аутосимпатії (-0,69, $p < 0,0001$ та -0,38, $p < 0,01$), контактності (-0,68, $p < 0,0001$ та -0,43, $p < 0,01$), гнучкості (-0,65, $p < 0,0001$ та -0,40). Здатність до «корисної», продуктивної рефлексії властива самоактуалізованим студентам, у той час як схильність до самоспоглядання та псевдорефлексії властива студентам з низькими показниками самоактуалізації.

З рис. 3 видно, що показники самодистанціювання за шкалою екзистенції пов'язані з показниками цінностей (0,47, $p < 0,001$),

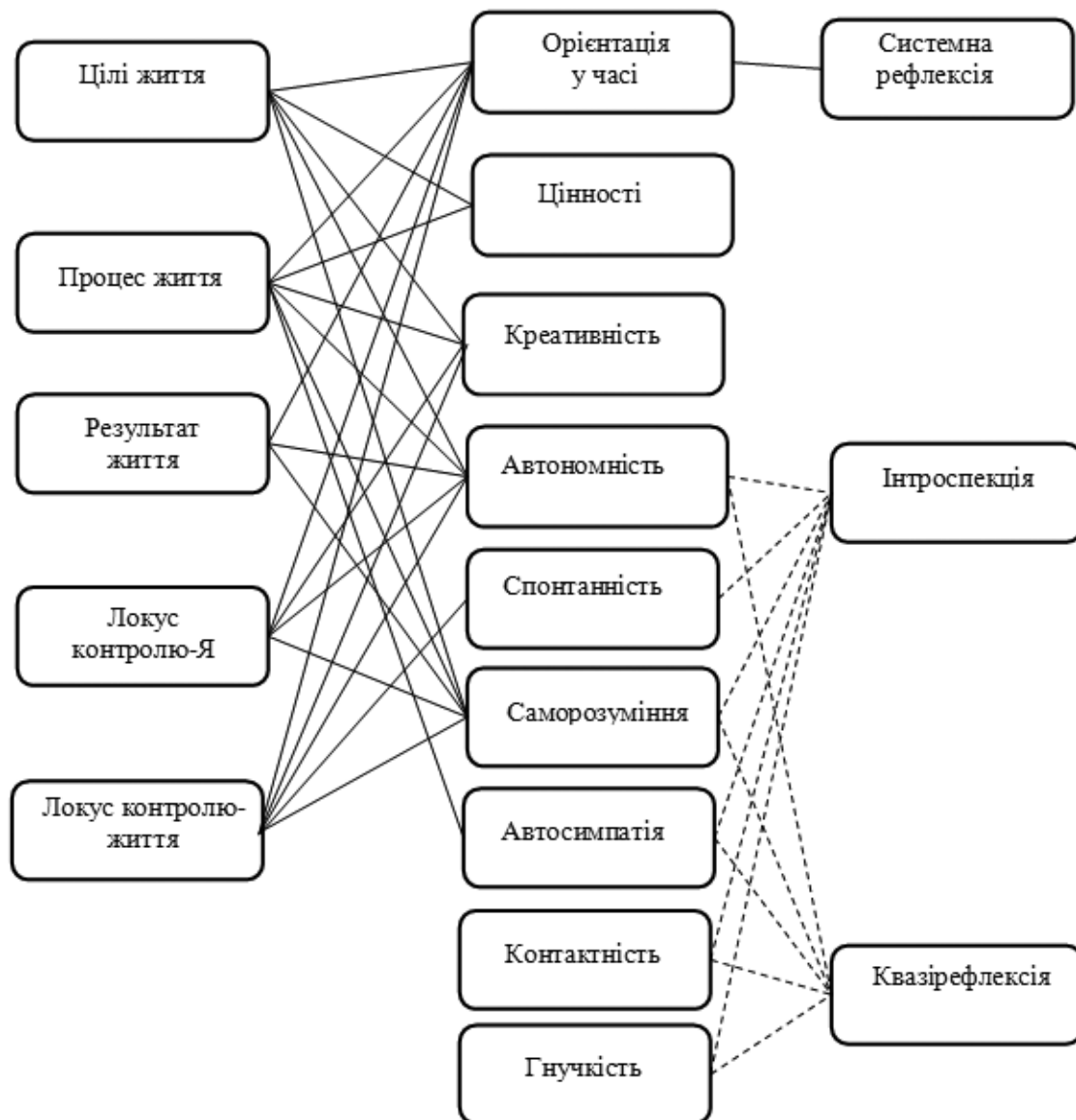

Рис. 2. Взаємозв'язок показників самоактуалізації та смисложиттєвих орієнтацій і рефлексії у студентів

креативності (0,40, $p < 0,01$), автономності (0,55, $p < 0,0001$), контактності (0,67, $p < 0,0001$) та гнучкості (0,78, $p < 0,0001$). Отже, здатність бути максимально об'єктивним по відношенню до себе, відсторонитись від власних потреб та бажань з метою подивитись на себе об'єктивно властиві студентам з вищими показниками самоактуалізації.

Показники самотрансценденції виявились пов'язаними з показниками цінностей (0,54, $p < 0,0001$), саморозуміння (0,66, $p < 0,0001$), аутосимпатії (0,39, $p < 0,01$), контактності (0,60, $p < 0,0001$). Студенти, здатні до співчуття, жити ради вищих смислів та цілей, емоційно залучатись до важливих справ та вищих цінностей буття виявляють вищий рівень само

актуалізації, краще розуміють себе, приймають себе та подобаються собі, контактні по відношенню до інших.

Показники екзистенційності свободи пов'язані з показниками цінностей (0,71, $p < 0,0001$) та контактності (0,50, $p < 0,001$), а показники відповідальності – з цінностями (0,59, $p < 0,0001$), автономності (0,46, $p < 0,001$), контактності (0,61, $p < 0,0001$), гнучкості (0,50, $p < 0,001$). Відчуття свободи вибору та вчинків характеризує само актуалізованих студентів – незалежних, впевнених у собі, компетентних та мудрих у складних ситуаціях життя.

З рис. 4 видно, що показники екзистенційних ресурсів особистості студентів пов'язані з їх смисложиттєвими орієнтаціями.

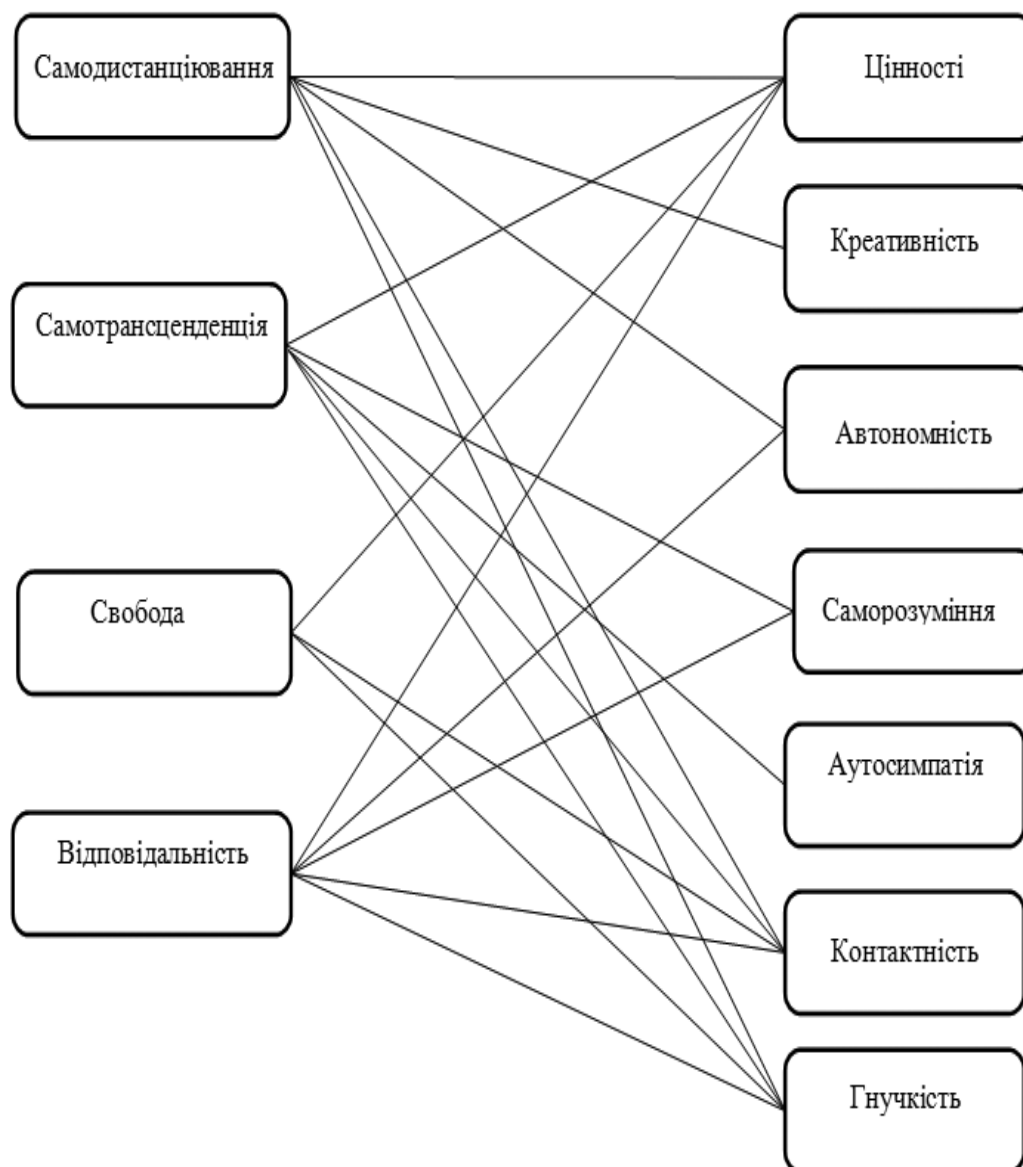

Рис. 3. Взаємозв'язок показників самоактуалізації та показників шкали екзистенції та екзистенційного компоненту духовного інтелекту у студентів

Встановлено, що ресурс свободи пов'язаний з локусом контролю-життя ($0,32, p < 0,05$), а ресурси віри - з показниками цілей життя ($0,30, p < 0,05$) та результату життя ($0,32, p < 0,05$). Визначення свободи як цінності та ресурсу у житті властиве студентам, відповідальним за своє життя. Використання віри та релігії як ресурсу у житті характеризує студентів, які наповнюють життя новими осмисленими цілями.

Встановлено зв'язки між показниками самотрансценденції та цілями життя ($0,80, p < 0,0001$), процесом життя ($0,63, p < 0,0001$), результатом життя ($0,84, p < 0,0001$), локусом контролю-Я ($0,72, p < 0,0001$) та локусом контролю-життя ($0,68, p < 0,0001$). Отже, ціннісне ставлення до світу та залученість особистості у почутті світу пов'язані з високою мірою розвитку смисложиттєвих орієнтацій. Існують зв'язки між показниками свободи та цілями життя ($0,54, p < 0,0001$), результатом життя ($0,56, p < 0,0001$), локусом контролю-Я ($0,43, p < 0,01$) та локусом контролю-життя ($0,55, p < 0,0001$). Свобода як екзистенційна цінність, почуття внутрішньої свободи характеризують

студентів, які спроможні наділяти життя смислом.

Екзистенційний компонент духовного інтелекту (рис. 5) виявився пов'язаний з показниками смисложиттєвих орієнтацій процесу життя ($0,42, p < 0,01$), екзистенційними ресурсами віри ($0,60, p < 0,0001$), показниками цінностей у самоактуалізації ($0,37, p < 0,01$), креативності ($0,39, p < 0,01$), системною рефлексією ($0,42, p < 0,01$) та інтроспекцією ($0,46, p < 0,001$), а також показниками шкали екзистенції самотрансценденції ($0,44, p < 0,01$).

Екзистенційний компонент духовного інтелекту студентів, тобто здатність до екзистенції, під якою розуміється осмислення людиною свого буття, свого місця у житті, готовність чинити свободний вибір, наділяти кожний день свого життя смислом, а також здатність знаходити нові смисли існування, адаптувати їх під вимоги складних життєвих ситуацій, з метою вирішення екзистенціальних проблем, пов'язаний у студентів з мірою розвитку смисложиттєвих орієнтацій, зокрема зі здатністю емоційно захоплено переживати події життя, з мірою розвитку ресурсу віри,

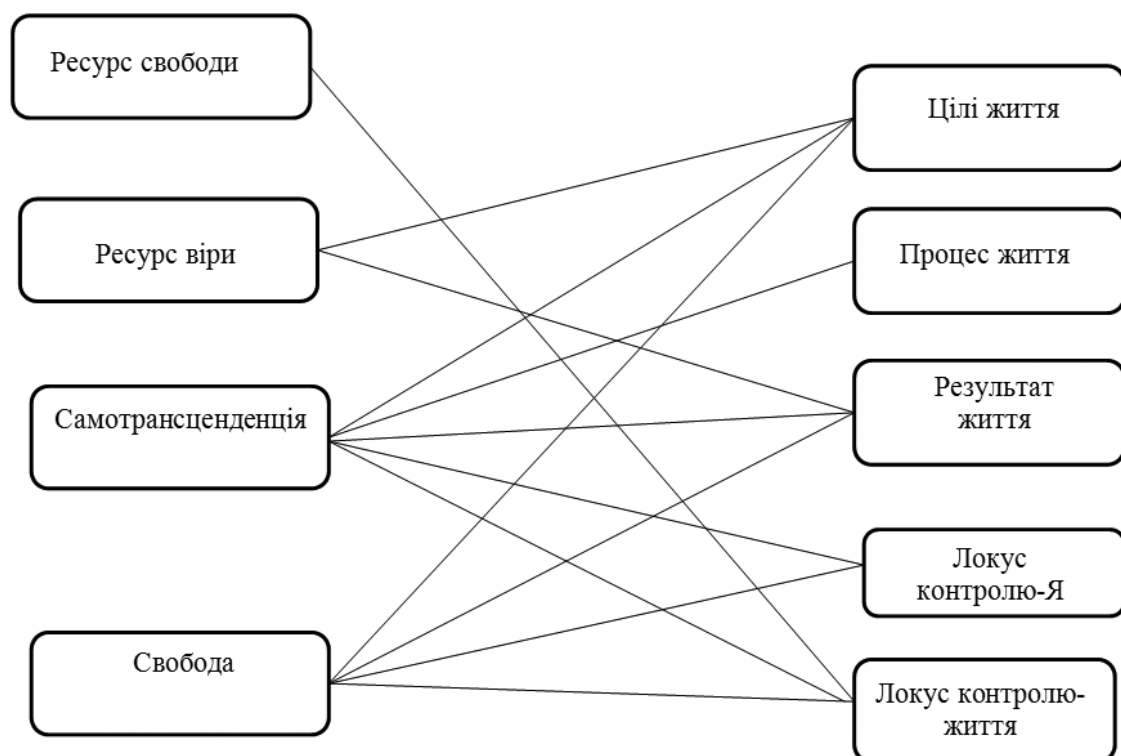

Рис. 4. Взаємозв'язок показників смисложиттєвих орієнтацій та показників шкали екзистенції та екзистенційних ресурсів у студентів

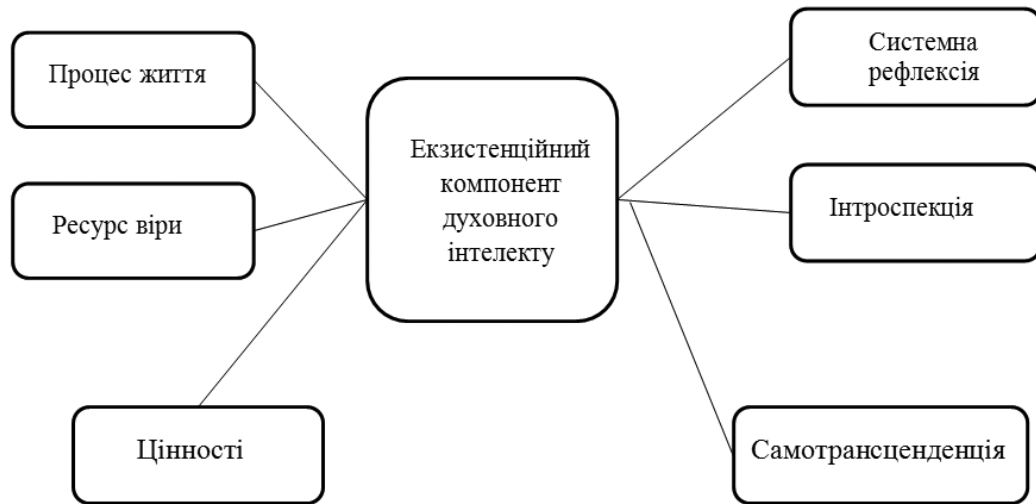

Рис. 5. Взаємозв'язок показників самоактуалізації та показників шкали екзистенції та екзистенційного компоненту духовного інтелекту у студентів

самотрансценденції, само актуалізації та здатності до рефлексії.

Екзистенційний компонент духовного інтелекту особистості студентів відповідає за їх здатність до осмисленого переживання буття, розуміння свого місця у житті, передбачає готовність чинити свободний вибір, наділяти кожний день свого життя смыслом, а також здатність знаходити нові смисли існування, адаптувати їх під вимоги складних життєвих ситуаціях з метою вирішення екзистенціальних проблем. Здатність до екзистенції у студентів пов'язана з мірою розвитку смисло-життєвих орієнтацій, ресурсу віри, самотрансценденції, самоактуалізації та здатності до рефлексії.

Список використаних джерел

1. Головіна О. Ю. Аналіз наукових підходів дослідження духовного інтелекту / О. Ю. Головіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип. 3. — Херсон, 2015. — С. 27—33.
2. Леонтьев Д. А. Рефлексия «хорошая» и «дурная»: от объяснительной модели к дифференциальной диагностике / Д. А. Леонтьев, Е. Н. Осин // Психология : журн. высш. шк. экономики. — 2014. — Т. 11, № 4. — С. 110—135.
3. Леонтьев Д. А. Тест «Смысло-жизненные ориентации» [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев. — Режим доступа: <http://brunner.kgu.edu.ua/index.php/cv/703-cjo>.
4. Лэнгле А. Шкала экзистенции (Existenzskala) / А. Лэнгле, К. Орглер, С. В. Кривцова // Экзистенциальный анализ. Бюллетень. — 2009. — № 1. — С. 141—170.
5. Рязанцева О. Ю. Экзистенційні ресурси осіб, що переживають психологічну кризу: автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.01 Загальна психологія, історія психології / О. Ю. Рязанцева ; Південноукраїнський нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. — Одеса, 2012. — 20 с.
6. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. — М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. — 490 с.

OLENA HOLOVINA
Kharkiv

THE FEATURES AN EXISTENTIAL COMPONENT OF THE SPIRITUAL INTELLIGENCE OF THE PERSON

The article presents a description of the existential component of the spiritual intelligence of the person. It was proved the connection of the existential component of the spiritual intelligence of students with indicators of self-actualization, life orientations, existential resources and abilities. The psychological content of the existential component of the spiritual intelligence is the ability to experience a meaningful life, understanding of their place in life, readiness to make a free choice, confer every day of his life meaning, in critical situations, find new meanings of existence, to adapt them to solve existential problems.

Key words: spiritual intelligence, the existential component of the spiritual intelligence, self-actualization, the meaning of life orientation, existential resources.

ЕЛЕНА ГОЛОВИНА
г. Харьков

ОСОБЕННОСТИ ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ДУХОВНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ЛИЧНОСТИ

В статье представлена характеристика экзистенциального компонента духовного интеллекта личности. Доказана связь экзистенциального компонента духовного интеллекта студентов с показателями самоактуализации, смысловых ориентаций, экзистенциальных ресурсов и способностей. Охарактеризовано психологическое содержание экзистенциального компонента духовного интеллекта как способности к осмысленному переживанию бытия, понимание своего места в жизни, готовности сделать свободный выбор, наделять каждый день своей жизни смыслом, в критических ситуациях находить новые смыслы существования, адаптировать их с целью решения экзистенциальных проблем.

Ключевые слова: духовный интеллект, экзистенциальный компонент духовного интеллекта, самоактуализация, смысловые ориентации, экзистенциальные ресурсы.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2016

УДК 159.923.2.072

АННА ГОРДЕНКО

м. Харків
gordenkoanna@mail.ru

ОСОБИСТІСНА РЕСУРСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

У статті розглянуто поняття ресурсності, яке розкрито через контекст особистісного потенціалу людини та її особистісного розвитку. Проаналізовано сучасні підходи до визначення ресурсності в різних напрямках психології, зокрема в психології стресу, психології праці та інших.

Автором надано теоретичний огляд стану вивчення проблеми ресурсності та її ролі у професійній діяльності працівників правоохоронних органів. Професійна діяльність правоохоронців має стресогенний характер, що вимагає від людини наявності певних якостей та вмінь. Наголошено, що особистісна ресурсність виступає як інтегральна характеристика особистості, котра є чинником успішного професійного самоздійснення правоохоронців.

Ключові слова: особистість, особистісний потенціал, професійна діяльність, ресурсність, правоохоронні органи.

Останнім часом все в психології набуває актуальності тема ресурсів і потенціалів особистості, які забезпечують ефективне вирішення завдань адаптації, саморегуляції, самореалізації, що призводить до необхідності більш чіткого визначення поняття «ресурсності», яке є досить новим для психологічної науки. У сучасній психології виділяють три підходи до визначення поняття «ресурс» – через конструкти «потужність», «здатність» і «властивість». Визначення ресурсу через поняття потужності, прийняте в психології

здібностей, характеризує діапазон інтелектуальної продуктивності або якість протікання інтелектуальних процесів. Визначення ресурсу через категорію здібностей зустрічається при описі ресурсної основи контролю поведінки [12]. Е. А. Сергієнко формулює продуктивну ідею про індивідуально специфічне поєднання когнітивних, емоційних та вольових ресурсів [10; 12]. Найбільш поширеним є підхід до розуміння ресурсів через категорії «властивості», «якості» і «фактори», що використовуються в різних галузях психології: